

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОБОТИ З ФОЛЬКЛОРНИМИ КОЛЕКТИВАМИ В ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Велике значення в духовній культурі кожного народу відводиться фольклору. Народне мистецтво, тобто фольклор, в науці розглядається як особлива сфера буття народу, прояв його духовно-матеріальної культури. Майбутнім вчителям, як носіям культури взагалі, а фольклорних традицій зокрема, дуже важливо звертати свою увагу на цю сферу людського буття. Зважаючи на це, метою статті є висвітлення понять „фольклор”, „фольклоризм”, визначення типів фольклорних ансамблів та висвітлення особливостей щодо методики роботи фольклорних колективів в педагогічних навчальних закладах.

Л. Горюнова зазначає різні підходи у визначенні фольклору: вузьке трактування, яке обмежує його окремими галузями народної творчості (усно-поетичної або музично-ігрової та ін.), та широке трактування — вся духовна й матеріальна культура народу [6]. Фольклор досліджується такими науками, як етнографія, мистецтвознавство, фольклористика. Науковці (С. Алексєєв, С. Балашова, Л. Горюнова, Ю. Дружкін, Р.Ф. Кирчів, І. Козлова) визначають чимало ознак і властивостей фольклору, зокрема, анонімність, біфункціональність, поліелементність, колективність, ізусність, комунікативність, варіантність, традиційність, імпровізаційність, довірливе спілкування, енергетизм та ін.

Е.С. Алексєєв стверджує, що фольклор — складне синкретичне утворення. Його вивчення, складання єдиної методологічної основи ведеться в узгодженні та взаємодії як мінімум трьох підходів — мистецтвознавського, соціологічного та психологічного, які за необхідністю можуть бути доповнені іншими підходами. На його думку, структура сучасного наукового знання непридатна для вивчення таких невибагливих з виду явищ, як народна пісня. Її синкретизм, яким є, наприклад, традиційний обрядовий хоровод, де слово й наспів, обрядове дійство і танцювальний рух створюють у ньому нерозривне ціле, виявляє в ній складний „міждисциплінарний" характер.

Пізніше в науку було введено новий термін „фольклоризм", що трактується як: а) обробка й цитування фольклорних творів у творчості професійних композиторів і літераторів; б) видозмінена форма фольклору, що в сучасних умовах розглядається як його інтерпретація; в) єдність художніх принципів відображення дійсності у фольклорі та літературі. Зазначається, що фольклоризм - явище міжнародне, його форми різноманітні (фольклорні ансамблі, обробка й цитування фольклорних творів тощо). На відміну від фольклоризму існує і саме фольклор, його „чисті" форми, що визначається терміном „автентичний".

Сінельников І.Г. зазначає, що сьогодні все більшу популярність в музичному середовищі набирають самодіяльні виконавські колективи, зміст роботи яких безпосередньо пов'язаний з народнопісенними національними традиціями [6]. Велику зацікавленість до фольклорних форм творчої діяльності видно із зростання чисельності фольклорних ансамблів, особливо в останні десятиліття. Дуже помітне тяжіння до народного мистецтва, фольклору в молодіжному міському середовищі, особливо в учбово-навчальних закладах, і це природно. Напевно, залишають про себе слід ті фестивалі та

конкурси, які здебільшого відбуваються в містах, звернення до фольклорної традиції відомих українських рок- та поп-гуртів ("Тартак", "ВВ" тощо).

Термін "фольклорний ансамбль" має декілька тлумачень у музикознавстві:

1) у традиційній народній культурі – усталена група виконавців народних творів, пов'язаних з народними обрядами та святами;

2) форма сучасного аматорства, у якому відтворюються традиційні народні пісні, танці, інструментальна музика переважно в сценічних умовах (різновид сучасного фольклоризму).

Існує кілька типів фольклорних ансамблів:

а) автентичні, або так звані етнографічні ансамблі, для яких характерна локальна, локально-регіональна традиція, діалектна форма виконавства, що пов'язана з народним побутовим музикуванням;

б) експериментальні фольклорні ансамблі, які переслідують мету відродження та освоєння жанрів традиційного фольклору в не достеменному (не автентичному) середовищі, але з установкою на відтворення справжніх діалектних стилів фольклору;

в) стилізовані фольклорні ансамблі, репертуар яких заснований на обробках творів фольклору самодіяльними і професіональними виконавцями з відповідною трансформацією та наддіалектною формою відтворення й переосмислення художніх прототипів і фольклорної традиції.

Сінельников І.Г. зазначає, що, на його думку, ще й досі не опрацьована конкретна методика роботи з фольклорним ансамблем, не на гідному рівні ведеться викладання народної музичної творчості в школах. А саме, у новостворених фольклорних колективах під час вивчення народних пісень, освоєння манери на початківців чекають великі труднощі. Їх можна подолати тільки за наявності у співаків необхідних технічних навичок виконання, спеціальних знань пісенних традицій, жанрових і стилістичних особливостей фольклору. Це залежить від керівника, від його розуміння мети роботи фольклорного ансамблю. Найчастіше керівник підходить до пропаганди пісенного фольклору через концертно-виконавську діяльність. На думку автора, такі колективи є частими гостями на масових видовищах.

Інші колективи, за автором, бачать у пісенному фольклорі пам'ятки старовини, учасники відчувають жагу до науково-дослідної роботи, до засвоєння та відновлення унікальних, рідкісних народнопісенних зразків. В таких колективах присутня збирацько-дослідницька робота у певному регіоні. Вони беруть з побуту не тільки твори фольклору, але й стилістику виконання.

Сінельников І.Г. вважає, що експериментальним та стилізованим фольклорним колективам необхідно вслухатися у фонограми під час розучування пісні, щоб намагатися перейняти правдивість інтонування [6].

Дитячі гуртки "Етнографії і фольклору" ставлять перед собою певні задачі, а саме: ознайомлення учнів з історичним минулим українського народу, традицією, культурою наших предків, архітектурою, релігією, обрядами; розвиток в учнів творчого самовираження і особистого відгуку на фольклор через спів, танець, гру на народних інструментах; розвиток музичних здібностей у процесі співу народних пісень, гри на народних інструментах.

Навчання на інструментах поділено умовно на три етапи:

Формування виконавського комплексу навичок, а саме: правильної постановки рук, якісного звуковидобування, знання розміщення нот на нотному стані та на інструменті.

Освоєння звуковисотних інструментів: сопілки, цимбали, кобзи, козобас, бандуру. Граючи на цих інструментах діти швидше і легше засвоюють нотну грамоту, у них розвивається чуття ритму, тембровий і гармонічний слух, відчуття ансамблю в колективній грі.

Виконання ансамблевих творів на певному художньому рівні.

Запропоновані такі методи:

виконання керівником музичного твору, що передбачається розучити, з наступною бесідою;

продумування виконавських варіантів, їх порівняння та вибір найкращого.

Репертуар гурту народних інструментів підбирається відповідно віковим особливостям учасників та їх професійною підготовкою. В перші роки навчання в репертуар гуртківців входили мелодії відомих українських народних пісень "Ой ходила дівчина бережком», "На вулиці скрипка грає", "Віночок українських народних мелодій" в дуже легкій обробці [5].

А.Г. Болгарський звертає увагу на те, що залучення підлітків до народної музики на заняттях вокально-інструментального ансамблю (ВІА) доцільно здійснювати поетапно:

визначення рівня розвитку музичних інтересів учнів;

виявлення мотивів, які побудили їх брати участь в ВІА;

урахування музичних інтересів підлітків.

На першому етапі, звертається увага на пісні з яскравою ритмічною структурою, оскільки вона зазвичай здійснює підвищену емоційну дію на підлітків. Та наряду з цим в репертуар ансамблю вводилися ритмічно чіткі, мелодійні народні пісні. Наступний етап – допомога підліткам в усвідомленні значущості своєї діяльності. Поступове переключення уваги учасників ансамблю на формування інтересу до народної музики здійснювалося за допомогою реалізації відомих принципів: єдності емоційного і свідомого та єдності художнього й технічного. В роботі були враховані наступні умови:

створення ситуацій зацікавленості, емоційних переживань, пов'язаних, у першу чергу, з результатом діяльності;

розширення видів самостійної діяльності, яка дає можливість учасникам ВІА повніше оцінити позитивні результати своєї праці;

підключення учнів до виконання різноманітних за характером творчих завдань, які допомагають глибше зрозуміти та сприйняти специфічні особливості музичної мови творів [2].

При роботі фольклорного колективу в школі керівнику слід звернути увагу на:

оволодіння співом в народній манері;

використання ігрових моментів з елементами драматизації (зайка-побігайка, сорока-ворона, лисичка-сестричка, качка-селезень, либідь та ін.) при роботі з народними танцями;

використання репродуктивного методу при оволодінні грі на народних музичних інструментах [7].

В. Таранова, при роботі з дитячим фольклорним ансамблем „Родничок”, звертає увагу на наступні етапи роботи:

1. Починали з пісень, які ближче дітям по характеру та за змістом: ігрові пісні. Кожне заняття починалось з бесіди про пісню, про її характер, манеру виконання.

2. На репетицію запрошувались також ведучі солісти дорослого хору з різноманітними голосами. Та одна й та ж сама пісня в їх виконанні звучала зі своєрідними відтінками.

3. Потім на сцені вчили дітей ходити, стояти, сидіти, але так, як роблять це в житті їх матусі та бабусі. При розучуванні народних танців, дорослі також відігравали важливу роль, вони були взірцем [7].

Л. Бабенко пропонує наступні методи роботи щодо стимулювання інтересу до народної творчості дітей молодшого шкільного віку: читання та слухання казок про музику як шлях накопичення знань про народну творчість; спів по нотах різних вправ, які сприяють створенню активної творчої атмосфери; порівняння схожих або, навпаки, контрастних образів, що сприяють поглибленому емоційному сприйняттю творів; музично-ігрові моменти та ритмічні рухи як емоційно-захоплюючий прийом [1].

В.Г.Захарченко, керівник відомого колективу „Кубанський козацький хор”, в своїй роботі звертає увагу на наступні принципи роботи будь- якого фольклорного колективу:

особистісний підхід до підбору репертуару – керівники фольклорних колективів, на його думку, мають не переспівувати пісні, які вже звучали у чиемусь виконанні, а самостійно втілювати в життя на сцені нові пісні. Для цього треба внутрішнім слухом уявити живе звучання пісні та відчуті її емоційний стан;

імпровізаційність виконання народних пісень - неможливість точного та ретельного виконання народної пісні по нотах, здатність співаків вільно змінювати, імпровізувати наспів, не виходячи за рамки традиційного пісенного стилю;

взаємозв'язок фольклорного колективу з носіями народних традицій – споконвічному співочому та танцювальному мистецтву слід вчитися у його носіїв, тобто так, як з давніх часів передавались ці традиції від одного покоління до іншого [4].

Слід звернути увагу також на приблизну програму дисципліни „Методика роботи з фольклорним ансамблем”. Метою курсу є вивчення методів та підготовка спеціаліста до форм професійної (виконавчої, педагогічної, організаційної) роботи з фольклорним ансамблем – творчим колективом, який орієнтований на виконання зразків традиційної музичної культури в їх автентичному виді. А саме:

1. Підстава до вибору методів роботи з фольклорним колективом: не „копіювання” оригінального запису, але рішення проблем типологічного відтворення характерних елементів місцевої пісенної культури, виконавських традицій.

2. Різні форми використання фольклорних матеріалів: обробка, відтворення-реконструкція, засвоєння співочої традиції в автентичній формі.

3. Підготовка матеріалів для їх засвоєння в учбовому фольклорному ансамблі: аналіз та обговорення підбірки експедиційних або інших документальних записів народних пісень з точки зору методів їх засвоєння в фольклорному ансамблі.

4. Оцінка діяльності різних творчих концертних колективів, які використовуються в своїй роботі зразки музичного фольклору. Знайомство з аудіо- та відео матеріалами фольклорних фестивалів, майстер-класів, свят – досвід роботи вітчизняних та закордонних колег.

Пропонується також методика освоєння народних співочих традицій в професійних, навчальних та аматорських фольклорних колективах: послідовний рух від

продуманого сприйняття кожного елемента оригінального тексту до природного володіння усіма засобами виразності (з урахуванням психофізіологічних даних, соціокультурного досвіду учасників).

На наш погляд, ця методика підготовки майбутніх керівників фольклорних колективів більш повно висвітлює основні питання, щодо методики роботи. В ній є певна міра узагальнення, яка дає можливість певні методи та прийоми використовувати в різних жанрах: пісенному, танцювальному, інструментальному та ін., бо особливістю фольклору є його синкретизм.

Доречно буде сказати, що в міському середовищі більш природним є існування фольклорних колективів стилізованого та експериментального типів. Бо люди, які живуть в містах не є носіями автентичного сільського фольклору. Вони ним цікавляться, вивчають, перероблюють. Тому фольклорні колективи в педагогічних учбових закладах можна віднести саме до цих типів.

Проаналізував деякі матеріали, щодо методики роботи з фольклорним колективом, ми вважаємо можливим запропонувати своє бачення цього питання. А саме, що є актуальним в роботі з фольклорним колективом в педагогічних закладах, на прикладі роботи народного ансамблю «Рідні наспіви», що вже більше 35 років працює в ВНКЗ "Білгород-Дністровське педагогічне училище" Одеської області. Пропонуємо наступні методи роботи з фольклорним колективом:

Підбір репертуару. Пісня має зацікавити самого виконавця так, щоб вона стала „його” піснею, тобто, учасник має пропустити її через свою душу. Коли музичний твір бентежить учня, то він зможе, на певному етапі роботи, розповісти про свої почуття і слухачеві, а пізніше і вимагати цього від своїх майбутніх учасників ансамблю. Автентичний музичний твір ніколи не існує сам по собі без єдності з життєвою потребою. Певні пісні, танці або гра на інструментах виконуються у відповідній ситуації. Тому репертуар треба підбирати враховуючи суб’єктивний досвід виконавця.

Ознайомлення з музичним твором. Воно має бути «зразковим» при демонстрації музичного твору, «заражати» своєю енергетикою та особливістю виконання.

Різні форми використання фольклорних матеріалів: обробка, відтворення-реконструкція, засвоєння співочої традиції в автентичній формі.

Оволодіння певними вокальними, танцювальними та інструментальними навиками виконання. Звертати увагу слід на імпровізаційність виконання народної музики.

Оцінка діяльності різних творчих концертних колективів, які використовуються в своїй роботі зразки музичного фольклору. Знайомство з аудіо- та відео матеріалами фольклорних фестивалів, майстер-класів, свят – досвід роботи вітчизняних та закордонних колег.

ВИСНОВКИ

Майбутні вчителі музики, як носії дуже високого рівня загальної та мистецької культури, мають постійно самовдосконалюватись, духовно розвиватись завдяки вивченню саме фольклору, своїх витоків через роботу фольклорних колективів, як провідників думки, буття, душі та мудрості народу. Саме цей жанр є найбільш доступним, зрозумілим та ефективним у виховному та навчальному процесі бо він витримав перевірку часом.

Ми виявили певні методики роботи з фольклорним колективом, які базуються на послідовному русі від продуманого сприйняття кожного елемента оригінального тексту до природного володіння усіма засобами виразності (з урахуванням психофізіологічних

даних, соціокультурного досвіду учасників). На наш погляд, ця методика підготовки майбутніх керівників фольклорних колективів більш повно висвітлює основні питання, щодо методики роботи. В ній є певна міра узагальнення, яка дає можливість певні методи та прийоми використовувати в різних жанрах: пісенному, танцювальному, інструментальному та ін., бо особливістю фольклору є його синкретизм.

Бібліографічні посилання

1. Бабенко Л. Методы и приёмы формирования интереса к народной музыке у детей младшего школьного возраста / Л. Бабенко // Музыкальное воспитание в школе. – Вып.14. – 1979. – С.12-23.
2. Болгарский А.Г. Формирование интереса подростков к народной музыке через их участие в вокально-инструментальном ансамбле / А.Г. Болгарский // Музыкальное воспитание в школе. – Вып.16. – 1995. – С.55-59.
3. Горюнова Л. Мир народного творчества / Л. Горюнова // Музыка в школе. —1990. - №1.
4. Захарченко В.Г. Песней очистимся: статьи, беседы, интервью. / Захарченко В.Г. – Краснодар.: Диапазон-В ,2007. – 400с.
5. Методика роботи з дитячим фольклорним колективом у школі// <http://www.zipro.net.ua>
6. Сінельников І.Г. Фольклорний ансамбль та його роль у відродженні народнопісенної національної традиції// <http://tur.kosiv.info>
7. Таранова В. Фольклорный ансамбль «Родничок» / В. Таранова // Музыкальное воспитание в школе. – Вып.3. – 1983. – С.37-39.